

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Досліджено та визначено роль та місце економічного аналізу основних засобів в системі управління. Визначено порядок ідентифікації політики щодо формування основних засобів організації

Ключові слова: економічний аналіз основних засобів, оновлення основних засобів, виробнича потужність

Постановка проблеми. Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки України потребують принципово нових підходів до управління основними засобами. Якісний стан останніх, ступінь їх розвитку, відповідність новим умовам господарювання і досягнення науково-технічного прогресу визначають рівень продуктивних сил суспільства, здатність його виробничого апарату вирішувати намічені завдання управління [5]. Це зумовлює необхідність удосконалення організації та методики аналізу основних засобів та приведення їх у відповідність до вимог ринкової інфраструктури. З його допомогою розробляються стратегія і тактика розвитку підприємства, обґрунтовуються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їхнім виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва, оцінюються результати діяльності підприємства, його підрозділів і працівників.

Кваліфікований економіст, фінансист, бухгалтер, аудитор повинен добре знати не тільки загальні закономірності та тенденції розвитку економіки в умовах міжнародних і національних стандартів, але і тонко розуміти прояви загальних, специфічних і часткових економічних законів у практиці свого підприємства, вчасно помічати тенденції та можливості підвищення ефективності виробництва. Він має володіти сучасними методами економічних досліджень, методикою системного, комплексного економічного аналізу, майстерністю точного, своєчасного, всебічного аналізу результатів господарської діяльності, застосувати положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО), а також Міжнародні стандарти аудиту (МСА) в аудиторській практиці України [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвитку теорії та практики аналізу присвячені праці В.В. Сопка, Ф.Ф. Бутинця, Н.В. Чебанової, Г.В. Савицької, М.Г. Чумаченка, Н. Ткаченка, П.Я. Поповича, Б.Ф. Усача, С.І. Шкарабана, М.І. Сапачова та інших. Однак ряд проблем організації та методики аналізу основних засобів в умовах переходу до ринкових відносин потребують подальших досліджень та наукових розробок.

Мета статті полягає в дослідженні та визначенні ролі та місця економічного аналізу основних засобів в системі управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність, глибина і напрямок аналізу господарської діяльності визначається фінансовими (наприклад, наявність простроченої заборгованості, непокритого збитку минулих періодів тощо) та нефінансовими факторами, такими як ефективність і стиль керівництва, історія та репутація організації на ринку, ступінь кваліфікації кадрів та ін.

Залежно від цілей економічного аналізу, він має фінансову і нефінансову спрямованості, які обумовлені об'єктами дослідження, що передбачає його розподіл на відповідні елементи (маркетинговий аналіз, економіко-екологічний, технічний та ін.).

З метою об'єктивного відображення результатів аналітичних процедур необхідно, щоб інформаційна база дослідження об'єктивно і достовірно відображала явища і процеси, які відбуваються. Будь-які помилки, або нівелювання звітних даних приведуть до марних математичних операцій, при цьому висновки, зроблені за результатами економічного аналізу, не відповідатимуть дійсності, а розроблені пропозиції не тільки не принесуть користі, але й можуть виявитися шкідливими, в результаті чого будуть прийняті, невірні управлінські рішення, основою яких є достовірність, повнота та корисність використовуваної інформації.

Попередньою умовою в ході економічного аналізу є ретельна перевірка всіх матеріалів, що залучаються до дослідження, та забезпечення порівнянності з предметів і об'єктів аналітичних дій, періоду часу, методології обчислення показників і ряду інших ознак.

Основним джерелом інформації для аналізу фінансового стану організації служать дані бухгалтерського обліку та звітності, де відображаються всі господарські операції організації та їх результати.

В свою чергу, бухгалтерська інформація включає в себе відомості синтетичного та аналітичного обліку та дані, що містяться у річній та проміжній бухгалтерській, податковій та статистичній звітності.

Найчастіше бухгалтерська звітність виступає в ролі зв'язуючої, комунікаційної ланки між організацією та інвесторами (кредиторами), які потребують інформації про фінансовий стан фірми, її платоспроможність, фінансові результати та ін. Для зовнішніх користувачів єдино доступним джерелом інформації про фінансово-господарську діяльність конкретного господарюючого суб'єкта є бухгалтерська звітність.

Виступаючи в ролі методологічної основи всіх галузей науки, теорія пізнання визначає сутність, необхідність та послідовність економічного аналізу.

Комплексний аналіз за допомогою сукупних принципів, методів і процедур на базі максимально повної та якісної інформації про об'єкт дослідження вивчає його внутрішню логіку й істотні причинно-наслідкові зв'язки, служить дієвим інструментом вивчення поведінки предмета або явища у взаємодії з іншими елементами системи.

Для досягнення комплексності економічного аналізу активів необхідно дотримуватися таких умов: повнота і всебічність аналізу, формулювання єдиної мети, цілісність і системність аналізу, використання програмно-цільового методу вирішення складних проблем, пошук резервів збереження і підвищення ефективності використання активів, проведення комплексної оцінки використання активів.

Основною частиною матеріальних ресурсів будь-якого підприємства є основні засоби. Ефективність їх використання впливає на ефективність матеріальних ресурсів і, отже, і всього виробництва в цілому.

Основні засоби – це частина майна, яка організацією протягом тривалого часу (понад 12 місяців) при виробництві продукції (виконанні робіт, наданні послуг), а також в управлінських цілях.

Потреба в проведенні аналізу основних засобів обумовлена їх високою роллю у виробничому процесі, а також помітним впливом на бізнес-процеси і результати господарської діяльності організації. Аналіз основних засобів виступає переважно внутрішнім по відношенню до організації, так як його результати призначені, як правило для власника, керівництва компанії, що приймає рішення щодо формування, модернізації основних засобів, а також технічного переозброєння.

На наш погляд, мета аналізу основних засобів полягає у визначенні формування та використання основних засобів на ринкову вартість організації. Сутність і мета аналізу основних засобів визначає наступні його завдання:

- 1) встановити рівень забезпеченості організації та центрів відповідальності основними засобами, відповідність їх технічного рівня потребам виробництва;
- 2) оцінити склад, динаміку руху і темпи оновлення основних засобів;
- 3) провести аналіз продуктивності і рівня використання виробничих потужностей;
- 4) вивчити показники економічної та екологічної ефективності використання основних виробничих засобів та виявити резерви їх зростання;
- 5) оцінити ризики формування та використання основних засобів;
- 6) визначити вплив використання основних засобів на результативні показники діяльності організації.

Раціональне використання основних засобів в даний час стало одним з вирішальних факторів підвищення економічної ефективності суспільного виробництва. Слід підкреслити, що крім формалізованих показників в аналізі основних засобів можуть бути широко задіяні евристичні методи і експертні оцінки. Так, аналіз потреби в основних засобах включає в себе також дослідження технологічних можливостей, їх відповідність стратегічним цілям організації.

Потреба в проведенні аналізу досліджень основних засобів має різну інтенсивність протягом функціонування господарюючого суб'єкта.

Так на етапі зародження й активного росту, коли організація лише починає реалізовувати свої стратегічні цілі, необхідний систематичний та всебічний аналіз основних засобів, оскільки керівництво і власників цікавить потреба в машинах, обладнанні та інших елементах основних засобів, обсяг інвестицій на ці цілі, їх окупність і ефективність. У разі негативних результатів аналізу організація на даному етапі життєвого циклу може скорегувати виробничу програму або переорієнтувати на інші сегменти бізнесу з більш високою віддачею основних засобів.

До кінця етапу помірному зростанню і на цьому етапі зрілості потреба в аналізі основних засобів зменшується, оскільки до цього моменту всі ключові механізми реалізації стратегічних цілей організації, а також інформування всіх зацікавлених користувачів досить добре налагоджені, а виробництво продукції має перманентний характер. Найбільш затребуваними ділянками аналізу основних засобів на цьому етапі життєвого циклу буде оцінка руху основних засобів, а також економічної ефективності їх використання.

На етапі старіння потреба в аналізі зростає, так як старі технології, ключовим елементом яких є основні засоби, вже не забезпечують конкурентоспроможності продукції.

У цьому зв'язку необхідно здійснення аналітичних досліджень, спрямованих на оцінку можливостей корінній або частковій модернізації основних засобів, переорієнтація на нові види продукції, впровадження енергозберігаючих технологій.

Одним з можливих варіантів результату такого аналізу може бути продаж чи здача в оренду, зміна виду діяльності так як неефективно майбутні інвестиції. При цьому проведений аналіз повинен спиратися не тільки і не стільки на внутрішньогосподарські дані, скільки на маркетингові дослідження, вивчення поведінки основних конкурентів, оцінка макроекономічної ситуації, тенденцій на фінансових, валютних ринках та ін.

Якщо розглядати зв'язок величини основних засобів і стадій життєвого циклу, то вона повторює динаміку обсягу продажів. На стадії зародження і росту відбувається активне нарощування основних засобів, що необхідно для технічного забезпечення зростаючого обсягу виробництва. На стадії зрілості величина основних засобів стабілізується. Разом з тим на заключній стадії життєвого циклу, у разі прийняття рішення про диверсифікацію та реструктуризації виробництва можливі суттєві інвестиції в основний капітал.

Аналіз основних засобів організації, будучи одним із вагомих напрямків прикладних досліджень, необхідно здійснювати в суворій відповідності до нормативно-законодавчої бази, яка регулює, облікову та аналітичну діяльність господарюючого суб'єкта.

У практиці обліку і планування виробництва для вимірювання основних засобів використовуються як грошові, так і натуральні показники, оскільки основні засоби у виробничому процесі виступають не тільки як носії вартості, але і як сукупність засобів праці певного виду. Аналіз ефективності використання засобів праці доцільно починати з вивчення співвідношення між випуском продукції, наявністю основних засобів та фондівіддачею, з визначення впливу на обсяг продукції екстенсивних та інтенсивних показників використання основних засобів.

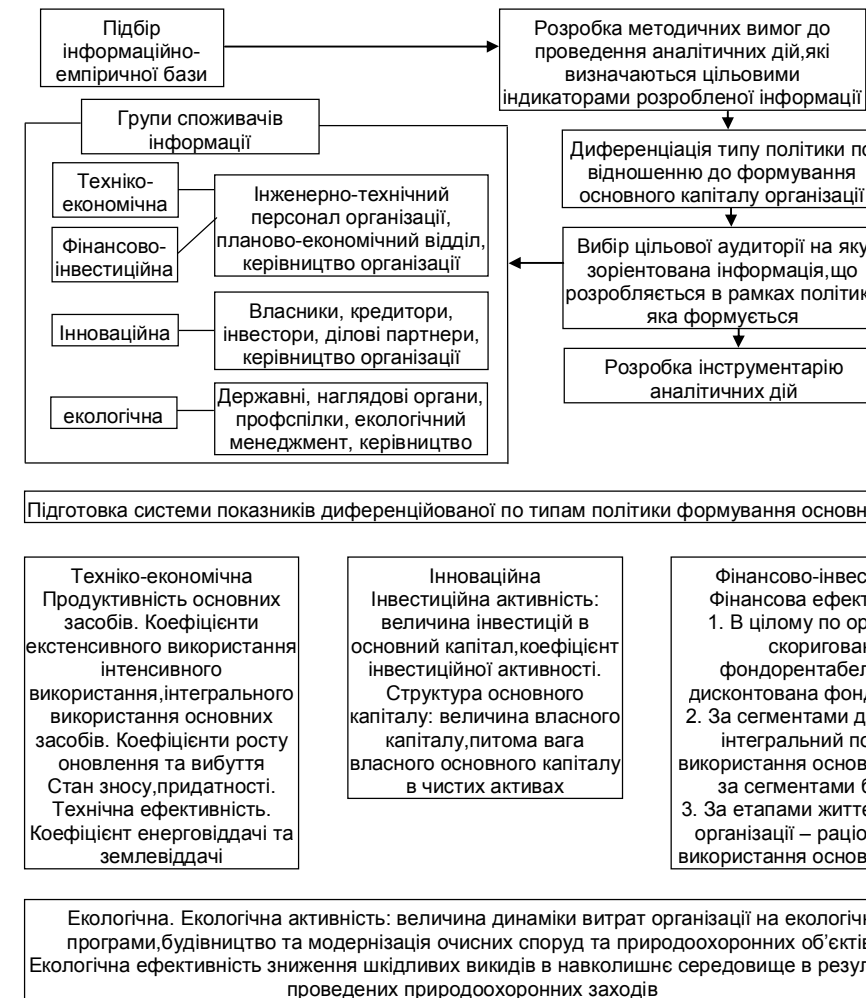
Потреба в проведенні аналізу основних засобів обумовлена високою роллю у виробничому процесі, а також помітним впливом на бізнес-процеси і результати господарської діяльності організації.

Слід зазначити, що аналіз основних засобів виступає переважно внутрішнім по відношенню до організації, оскільки його результати призначені, як правило, для керівництва, яке приймає рішення щодо формування, модернізації основних засобів, а також технічного переозброєння. При цьому зовнішніх користувачів цікавить інформація фінансового характеру.

На наш погляд, в сучасних умовах господарювання методика проведення аналізу основних засобів на підприємствах має включати порядок ідентифікації політики щодо формування основних засобів організації і структурований набір аналітичних дій економічного аналізу.

При проведенні аналізу основних засобів важливо ідентифікувати політику щодо формування основних засобів організації.

Нами розроблено структурований набір аналітичних дій економічного аналізу (рис. 1).

Рис. 1. Порядок ідентифікації політики формування основних засобів організацій та структурований набір аналітичних дій економічного аналізу

Пропонуємо виділити наступні види політик: техніко-економічну; фінансово-інвестиційну; інноваційну; екологічну.

Так, кожна з цих політик характеризує вибір стратегії розвитку.

Техніко-економічна характеризує високу питому вагу і підвищену динаміку вартості основних засобів у структурі іммобілізованих засобів.

Фінансово-інвестиційна – високу питому вагу довгострокових фінансових вкладень, ступінь їх диверсифікації та ліквідності, співвідношення питомої ваги короткострокових і довгострокових фінансових вкладень.

Інноваційна – характеризує позитивну динаміку і високу питому вагу (> 20 %) нематеріальних активів. Наявність об'єктів інтелектуальної власності (розроблених всередині підприємства).

Екологічна – питому вагу витрат на реалізацію природоохоронних заходів в структурі всіх витрат, орієнтацію на виробництво економічно чистої продукції; наявність відповідних сертифікатів.

Важливим аспектом аналізу є задоволення користувачів інформацією, як правило, це внутрішні користувачі.

Техніко-економічна складова спрямована на потреби в аналітичній інформації інженерно-технічного персоналу, організації, планово-економічного відділу, керівництво організації.

Ця інформація буде формуватися при оцінки таких показників-продуктивності (коефіцієнти екстенсивного використання інтенсивного використання; інтегрального використання основних засобів); руху (коефіцієнти зростання; оновлення, вибуття); стану (коефіцієнти зносу, придатності); технологічної ефективності (коефіцієнт енерговіддачі, землевіддачі).

Фінансово-інвестиційна та інноваційна політика задовольняє власників, кредиторів, інвесторів; різних, ділових партнерів, керівництво організації.

Оцінка, буде проводитися шляхом розрахунку фінансової ефективності (фондорентабельність, дисконтована фондівіддача; показник використання основних засобів за сегментами бізнесу; за етапами життєвого циклу організації – раціональність використання основних засобів) та інвестиційної активності (величина інвестицій в основний капітал, коефіцієнт інвестиційної активності, структури основного капіталу, величина власного капіталу, питома вага власного основного капіталу в чистих активах).

Екологічна політика спрямована на потреби в аналітичній інформації державних, наглядових органів, профспілок, екологічного менеджменту, керівництву підприємства. Екологічна (природоохоронна) активність (величина і динаміка видатків організації на екологічні програми, будівництво та модернізацію очисних споруд і природоохоронних об'єктів) та екологічна ефективність (зниження (приріст) шкідливих викидів в навколишнє середовище в результаті проведених природоохоронних заходів) будуть характеризувати екологічну політику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, розроблена блок-схема представляє не тільки порядок ідентифікації політики щодо формування основних засобів організації, але і структурований набір аналітичних дій економічного аналізу, який дозволить організації: встановити ступінь забезпеченості організації та центрів відповідальності основними засобами,

відповідність їх технічного рівня потребам виробництва; оцінити склад, динаміку руху і темпів оновлення основних засобів; провести аналіз продуктивності і ступеня використання виробничих потужностей; вивчити показники економічної та екологічної ефективності використання основних виробничих засобів та виявити резерви їх зростання; оцінити ризики формування та використання основних засобів; визначити вплив використання основних засобів на результативні показники діяльності організації.

Список використаних літературних джерел:

1. Аналіз господарської діяльності / За ред. Н. Бараба. – Київ: КНЕУ, 2002. – 552 с.

2. *Бутинець Ф.Ф.* Аудит: Підручник для спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів. – Друге видання, перероб. та доп. – Житомир: ЖІТІ: ПП “Рута”, 2003. – 680 с.

3. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств / За ред. Шкарабана С.І., Сапачова М.І. – Тернопіль: ТАНГ, 1999. – 406 с.

ГРЕЧКО Сергій Миколайович – здобувач кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2012 р.